

3

10
35

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. _____
Κατηγορία 12'
Σειδ. αριθ. 83

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 6,73

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθμ. 20 / 3943

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ.:
Επιτομή: Κ-1
Πρόσ. αριθ.: 95

Α. Π. ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ

ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

30

Τό πρώτο μάθημα στο πα-
νεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
ΑΘΗΝΑΙ 1930

ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

Ὁ δημοτικισμὸς πρέπει νὰ
ξαναγυρίσῃ στὴν πρώτη του
πηγή. Ἐτσι μονάχα θὰ γίνῃ καὶ
πάλι δύναμη ψυχική.

Κυρίες καὶ κύριοι,

Στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ποῦ μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ μὲ προτείνῃ γιὰ τὴν ἔδρα τῆς παιδαγωγικῆς, ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνη μου. Ἀμέσως ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ εἰπῶ πὼς ἡ πρότασί της αὐτῆ, ὅσο τιμητικὴ κι ἂν ἦταν, μ' ἔβαλε ἔμπρὸς σ' ἓνα ἐρώτημα δύσκολο καὶ γιὰ μένα πολὺ σημαντικὸ. Γιατὶ δὲν εἶμαι πιά νέος. Ἐχω πίσω μου κάποια δράση ἢ πὶὸ σωστὰ κάποια ψυχικὴ ἱστορία, ποῦ ὅσο μικρὴ κι ἂν εἶναι, πήγασε ἀπὸ ἀνάγκη ἐσωτερικὴ καὶ πῆρε ἓνα δρόμο σταθερό.

Ὁ πρῶτος τῆς σταθμὸς εἶναι τὸ σχολεῖο τοῦ Βόλου. Εἶπα σταθμὸς, γιατί ἡ ἀρχὴ της εἶναι βαθιὰ στὰ περασμένα, σὲ μαθητικὰ καὶ παιδιάτικα χρόνια, καὶ οἱ ρίζες της πέρα ἀπὸ τὸ ἄτομο, στὴν κίνηση ποῦ ἔκαναν ἄλλοι ἄνθρωποι, στὴ μόνη βαθύτερη πνευματικὴ κίνηση ποῦ γνώρισε ἡ νεώτερη Ἑλλάδα. Θέλω νὰ εἰπῶ τὸ δημοτικισμό, τὴν προσπάθεια δηλαδὴ νὰ ξαναγυρίσῃ τὸ ἔθνος στὴν ψυχὴ του, στὴ δική του ζωὴ, καὶ νὰ στηριχτῆ σ' αὐτή.

Α. Π. Δελημούζης.

Ἀπὸ τὸ σχολεῖο τοῦ Βόλου σὲ λίγα χρόνια δεύτερος σταθμὸς γίνεται ἓνα ἄλλο πάλι σχολεῖο, τὸ Μαράσλειο διδασκαλεῖο. Καὶ τώρα μὲ τὴν πρότασι τῆς Σχολῆς γιὰ μιὰ ἔδρα πανεπιστημιακὴ, ἃς εἶναι ἀκόμα καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, πρόβαλε στὸν ἑαυτό μου αὐθόρμητα τὸ ἐρώτημα : Τί σημαίνει αὐτὸ γιὰ σένα ; Εἶναι τὸ τέλος τῆς ἱστορίας, εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας ἢ τάχα εἶναι μόνο φυσικὴ συνέχεια ; Καὶ εἶμαι σήμερα στὸ βῆμα αὐτό, μονάχα ἀφοῦ ἔδωσα πρὶν καταφατικὴ ἀπόκρισι στὸ τελευταῖο ἐρώτημα, ἀποκλείοντας τ' ἄλλα δύο. Εἶπα πὼς δὲν μπορεῖ κι οὔτε πρέπει νάναί ἀλλιῶς, παρὰ συνέχεια φυσικὴ.

Μέσα ἀπὸ τέτοια ἀνήσυχη ψυχικὴ διάθεσι ἦρθε μόνο του τὸ θέμα γιὰ τὸ πρῶτο μου μάθημα : οἱ ξένοι κι ἐμεῖς. Δὲν εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ τόσα θέματα ποὺ ἔχει ἡ γενικὴ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη. Εἶναι κάτι πάρα πολὺ ἀπλὸ καὶ αὐτονόητο, ποὺ τοὺς ξένους ἴσως νὰ τοὺς βασάνισε, ἀλλὰ σὲ περασμένους αἰῶνες. Τώρα καλὰ καλὰ οὔτε νὰ τὸ καταλάβουν δὲ θὰ μπορούσαν. Γιὰ μᾶς ὅμως εἶναι βγαλμένο ἀπὸ τὴ ζωὴ μας, ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τοῦ πολιτισμοῦ μας, ποὺ τὴ ζοῦμε οἱ ἴδιοι στὸν ἑαυτό μας κάθε μέρα. Εἶναι ἀκόμα βγαλμένο ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἐπιστήμης, ὅπως μπορεῖ ν' ἀντικρύσῃ ἓνας νεοέλληνας σήμερα μιὰ ἐπιστήμη πνευματικὴ. Καὶ εἶναι τέλος σὰν ἐπεξήγησι ἑνὸς ἔργου ποὺ ἔγινε, καὶ σὰν εἰσαγωγὴ στὴ συνέχειά του ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ σήμερα.

Βέβαια ὅπως εἶναι διατυπωμένος ὁ τίτλος στὸ θέμα αὐτό, τὰ λέει ὅλα καὶ δὲ λέει τίποτα. Γι' αὐτὸ

χρειάζεται κάποιος περιορισμὸς. Ὁχι οἱ ξένοι κι ἐμεῖς γενικῶς, ἀλλὰ ἡ ἐκπαιδευτικὴ κίνησι τῶν ξένων σὲ θεωρία καὶ πράξι καὶ ἡ δική μας. Καὶ πρὸ πολὺ ὄχι ὅλων τῶν ξένων, παρὰ τῶν λαῶν ποὺ εἶναι πρὸ πολιτισμένοι ἀπὸ μᾶς, γιὰ αὐτοὺς μᾶς χρειάζονται γιὰ τὸ σκοπὸ μας. Κι ἀκόμα περισσότερο, γιὰ νὰ γίνῃ τὸ θέμα πρὸ χειροπιαστό, μέσα ἀπ' αὐτοὺς θὰ ξεχωρίσωμε μιὰ μόνο χώρα. Ὁ περιορισμὸς δὲ βλάπτει, γιὰτι λίγο πολὺ τὰ ἴδια θὰ εἶχαμε νὰ ἰδοῦμε καὶ στὶς ἄλλες χώρες, ποὺ βρίσκονται στὸ ἴδιο σημεῖο τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἔτσι θὰ πάρωμε τὴν ἐκπαιδευτικὴ κίνησι στὴ Γερμανία καὶ σὲ μᾶς. Κι ἐδῶ ὅμως θὰ μιλήσω ὅσο γίνεται πρὸ ἀπλὰ καὶ σύντομα. Θὰ δώσω δυὸ εἰκόνες σὲ μεγάλες ἀδρῆς πινελιές, τὴ μιὰ ἀντίκρου στὴν ἄλλη, κι ἀπὸ τὸ ἀντίκρουσμα αὐτὸ θὰ βγάλωμε μερικὲς συνέπειες, ποὺ μᾶς εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ δουλειά μας.

Ἀρχίζω ἀπὸ τὴ Γερμανία. Δὲν εἶναι χωρὶο ποὺ νὰ μὴν ἔχη τὸ σχολεῖο του. Τὸ κτίριο τὸ ξεχωρίζωμε ἀμέσως ἀνάμεσα στ' ἄλλα. Μεγάλο, καλοχτισμένο, περιποιημένο, μὲ αὐλὴ καὶ κῆπο. Μέσα καθαρῶτατο. Θρανία ὑγιεινά, πίνακες, ὄργανα διδασκτικά, ὅλα στὴ θέσι τους. Βιβλιοθήκη γιὰ τὰ παιδιά, βιβλιοθήκη πλούσια γιὰ τὸ δάσκαλο, καὶ ὁ δάσκαλος ἀπὸ τοὺς καλύτερους τοῦ χωριοῦ. Βιβλία, τετράδια, ὅ,τι χρειάζεται τὸ παιδί στὸ σχολεῖο του, ὅλα τάχει μὲ μικρὴ τιμὴ, καὶ τὰ φτωχὰ τὰ ἔχουν χάρισμα. Καὶ ὅσο πᾶμε σὲ μεγαλύτερες πό-

λεις, τόσο καλύτερα και πιδ πλούσια γίνονται τὰ σχολεῖα και τὰ μέσα τους. Τεράστιες αἴθουσες μ' ἐργαστήρια ειδικὰ για τὴ χειροτεχνία, ἄλλες για τὴ φυσικὴ και τὴ χημεία και ἄλλες για τὴν ἰχνογραφία.

Σὲ πολλὲς κοινότητες, μικρὲς και μεγάλες, πρωτὶ και μεσημέρι συσσίτια μὲ χρήματα κοινοτικά, ὅπου ὅλα τὰ παιδιά μποροῦν νὰ φᾶνε φτηνὴ και θρεφτικὴ τροφή, και ὅπου τὰ πιδ φτωχὰ τρῶνε χάρισμα. Ἐπὶ καιρὸ σὲ καιρὸ θα περάσῃ ὁ σχολικὸς γιατρὸς νὰ τὰ ἐξετάσῃ ὅλα, και ὅσα ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ θεραπεία και τοὺς λείπουν τὰ μέσα, θα τὴν ἔχουν και αὐτὴ χάρισμα. Κι ἀκόμα εἶναι κοινότητες πὸ στίς διακοπὲς στέλνουν πολλὰ ἀδυνατισμένα παιδιά στὴν ἐξοχή.

Συχνότατα κοντὰ στίς κανονικὲς τάξεις ἐνὸς σχολείου ἔχομε τάξεις χωριστὲς για τὰ παιδιά πὸ δὲν μποροῦν νὰ παρακολουθήσουν μαζί μὲ τ' ἄλλα. Κι ἂν τύχῃ νάναι παιδιά ὀλότελα ἀνώμαλα, τὰ στέλνουν σὲ ειδικὰ σχολεῖα, ἐπίτηδες καμωμένα γι' αὐτά. Και εἶναι ἀκόμα κοινότητες πὸ ἄρχισαν ἀπὸ καιρὸ νὰ δίνουν ὑποτροφίες—ἄλλοῦ περισσότερες και ἄλλοῦ λιγώτερες—για νὰ σπουδάζουν τὰ πιδ ἱκανὰ παιδιά τοῦ δημοτικοῦ σὲ ἀνώτερα σχολεῖα.

Στὸ δημοτικὸ πᾶνε ὅλα τὰ παιδιά ὀχτὼ χρόνια ὑποχρεωτικά. Και ὕστερα ἔρχονται για τὰ ἴδια παιδιά σχολεῖα συμπληρωματικά, πὸ κρατοῦν δυὸ ἢ τρία χρόνια, σχολεῖα για τὰ διάφορα κατώτερα ἐπαγγέλματα, πὸ δουλεύουν ὠρισμένες ἡμέρες και ὥρες τὴν ἐβδομάδα, ὅπως και ἄλλα πὸ δουλεύουν κανονικὰ ὅλη τὴν ἡμέρα. Και σιγὰ σιγὰ ὄλο και περισσότερες πολι-

τεῖες κοιτάζουν νὰ κάμουν τὴ φοίτηση πιδ μακρόχρονη και ὑποχρεωτικὴ και για τὰ συμπληρωματικά αὐτὰ σχολεῖα. Ἐτσι μὲ τὸν καιρὸ θα φτάσουν στὸ αἶτημα πὸ βάζει τὸ γερμανικὸ σύνταγμα, νὰ κρατῆ δηλαδὴ τὸ κράτος τὰ παιδιά στὸ σχολεῖο ὡς τὰ δεκαοχτὼ τους χρόνια.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ φροντίδα για τὸ λαϊκὸ σχολεῖο, βλέπομε ἀκόμα ἰδιῶτες, κοινότητες ἢ και τὸ κράτος νὰ φροντίζουν για νὰ μορφωθοῦν καλύτερα ὅσοι ἔχουν πιδ φύγει ἀπὸ τὸ σχολεῖο, οἱ μεγάλοι. Σὲ πολλὰ μέρη σειρὲς ἀπὸ συστηματικὲς ὀμιλίες χρήσιμες για τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα, ἐκλαϊκευτικὲς ὀμιλίες σὲ μουσεῖα καλλιτεχνικά και τεχνικά, ὀμιλίες για τὴν ὑγιεινὴ και τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, για ζητήματα κοινωνικά, για τὸ καθετὶ πὸ μπορεῖ νὰ μορφώσῃ και νὰ ὑψώσῃ τὸ λαὸ και τὴ ζωὴ του. Κι ἐδῶ και ἐκεῖ ὀλόκληρα λαϊκά πανεπιστήμια μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸ. Κι ἔτσι εἶναι φυσικὸ ἀναλφάβητος και ἀγράμματος πιδ σὲ τέτοιον τόπο νὰ μὴν εἶναι οὔτε ἀκόμα ἀνάμεσα και σ' αὐτοὺς πὸ τοὺς στέρησε ἢ μοῖρα τὸ φῶς ἢ τὴ ζωὴ τῶν ἡχων.

Κι ὅταν ὅμως πᾶμε στὴν προσχολικὴ ἡλικία, και ἐκεῖ ἔχομε σὲ πολλὰ μέρη τὴν ἴδια σχεδὸν φροντίδα: Μέρη πὸ ν' ἀφήνουν τὰ παιδιά τους ὅσες μητέρες ξενοδουλεύουν, ἄλλα μέρη ὅπου μποροῦν νὰ συμβουλευῶνται ειδικοὺς για τὴ σωματικὴ και ψυχικὴ ὑγεία τῶν παιδιῶν τους, νηπιαγωγεῖα πὸ κοιτάζουν νὰ μορφώσουνε μιδ ζεστὴ οἰκογενειακὴ ἀτμοσφαιρα για τὰ παιδιά, κ. ἄ.

Κι ἔχομε ὕστερα παράλληλα μὲ τὸ λαϊκὸ σχολεῖο, ἀπὸ τὴν τετάρτη τάξη τοῦ δημοτικοῦ κι ἀπάνω, τὰ μέσα σχολεῖα. Ὅχι μόνο κλασικά, ἀλλὰ καὶ πραγματικά μὲ βάση τις φυσικὲς ἐπιστῆμες ἢ τὴ γερμανικὴ καὶ ἄλλες νεώτερες γλώσσες καὶ φιλολογίες. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἄλλα πάλι ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα. Κι ἔρχονται ἔπειτα οἱ ἀνώτερες ἐπαγγελματικὲς σχολές, πανεπιστήμια δηλαδή, πολυτεχνεῖα καὶ ἄλλες.

Σχεδὸν τὸ κάθε ἐπάγγελμα κατώτερο, μέσο καὶ ἀνώτερο, βρίσκει τὸ σχολεῖο πὸν θὰ τὸ καλλιεργήσῃ καὶ θὰ τὸ καλιτερέψῃ, ἀνάλογα μὲ τις ἀνάγκες τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ζωῆς κοιτάζουν νὰ εἶναι καὶ ὁ τύπος κι ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολείων, ὁ νέος μπορεῖ νὰ βρῇ πρόθυμη τὴ συμβουλή γιὰ τὸ δρόμο πὸν θέλει καὶ πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ, ἕνας κεντρικὸς νοῦς τὰ κυβερνᾷ ὅλα συστηματικὰ καὶ τὰ κατευθύνει. Στις μεγάλες μάλιστα πόλεις στὸ νέο π.χ. πὸν θέλει νὰ γίνῃ χημικὸς ἢ μηχανικὸς ἢ ἠλεκτρολόγος, νωρὶς θὰ τοῦ γίνῃ ἀπὸ τὴ σχετικὴ ὑπηρεσία ἢ πολύτιμη σύσταση: στὸ τάδε ἐπάγγελμα, στοὺς χημικοὺς π.χ., οἱ θέσεις εἶναι γεμάτες καὶ ἡ προσφορὰ μικρὴ καὶ θὰ στενέψῃ ἀκόμα περισσότερο· στὸν τάδε κλάδο μὲ τὴ νέα ἐπιχείρηση πὸν γίνεται γιὰ νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὰ ποτάμια, θὰ χρειαστοῦνε πολλοὶ ἠλεκτρολόγοι καὶ γιὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτὸ ἀνοίγονται νέοι δρόμοι, κι ἔτσι ὁ καθένας ξέρει πὸν πάει.

Τέτοια ἢ μιὰ εἰκόνα. Οἱ ἐξαιρέσεις βέβαια, ὅπως φάνηκε κι ἀπὸ τὴν ἔκθεσή μου, εἶναι πολλές, καὶ μάλιστα σὲ ὅσα ζητήματα σχετίζονται μὲ τὴν κοινωνικὴ πρόνοια γιὰ τὸ παιδί. Μόλα ταῦτα γενικὴ εἶναι

ἢ τάση καὶ οἱ ἐξαιρέσεις αὐτὲς ὅσο πάνε νὰ λιγοστεύουν, καὶ τὰ μέτρα γιὰ τὴ συντήρηση καὶ τὴ μόρφωση τοῦ παιδιοῦ νὰ γίνονται ὀλοένα σκοπιμώτερα καὶ πλουσιώτερα. Ἡ δική μας ὁμως εἰκόνα;

* *

Ἡ λαϊκὴ μας παιδεία περιορίζεται στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, πὸν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο πρέπει νὰ κρατῇ ὑποχρεωτικὰ ἕξι χρόνια ὅσα παιδιά δὲν πάνε στὸ ἐλληνικὸ. Ἀλλὰ πολλὰ δημοτικά, στὰ μέρη πὸν δὲν ἔχομε ἐλληνικὰ σχολεῖα, εἶναι ἀκόμα τετράχρονα. Ἐπειτα κι ἀπὸ τὰ παιδιά πὸν γράφονται στὴν Α' τοῦ δημοτικοῦ, δὲ φτάνουν ὡς τώρα στὴν Δ' τάξη οὔτε τὰ μισά. Ἐτσι μὲ ὅλες τις προσπάθειες πὸν ἔγιναν τὰ τελευταῖα χρόνια, ἔχομε σήμερα στὰ δημοτικά καὶ στις δυὸ πρῶτες τάξεις τῶν ἐλληνικῶν ὡς 733 χιλιάδες παιδιά, ἐνῶ ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸ μας ἔπρεπε νὰ εἶναι 953 χιλιάδες. Δηλαδή πολὺ περισσότερα ἀπὸ 200 χιλιάδες δὲ γράφονται καθόλου στὸ σχολεῖο. Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ δὲν παραξενευόμαστε, ἂν σήμερα τὰ 47 ἑκατοστὰ ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ μας εἶναι ἀγράμματοι.*

Αὐτὴ εἶναι ὅλη ὅλη ἡ λαϊκὴ μας παιδεία. Ἄν

* Τὶς στατιστικὲς αὐτὲς πληροφορίες καθὼς καὶ ἄλλες σχετικὲς πὸν δίνω παρακάτω, τις πήρα ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας. Σὲ σχετικὴ συζήτηση πὸν ἔγινε τελευταῖα στὸν τύπο ἀπάνω στὰ νέα εκπαιδευτικὰ νομοσχέδια καὶ τὴν εἰσηγητικὴν τὸν ἐκθεση, ὑποστήριξαν μερικοὶ πὸς στὰ δημοτικά σχολεῖα καὶ τις δυὸ πρῶτες τάξεις τῶν ἐλληνικῶν πηγαίνουν πολὺ λιγώτερα παιδιά ἀπ' ὅσα ἀναφέρω παραπάνω. Τόσο τὸ χειρότερο!

τώρα συλλογιστοῦμε τί χάλια ἔχουν τὰ περισσότερα σχολικά μας κτίρια—μὰ ματιὰ στὴν πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας ζωντανεύει τὴν κατάστασι— ἂν συλλογιστοῦμε πὼς ἐκεῖ μέσα στριμώνονται καὶ δηλητηριάζονται κάθε μέρα πλῆθος παιδιὰ, πὼς ἀπὸ κοινωνικὴ πρόνοια δὲν ἔχομε οὔτε ἴχνος—πόσα παιδιὰ δὲν ἔχουν οὔτε βιβλία καὶ χαρτὶ γιὰ νὰ γράψουν καὶ πόσα πᾶνε γυμνὰ καὶ πεινασμένα!—ἅμα συλλογιστοῦμε ἀκόμα πὼς πέντε χιλιάδες δημοδιδάσκαλοι δὲν ἔχουν δίπλωμα διδασκαλείου, ἅμα θυμηθοῦμε τέλος πὼς κατώτερη ἐπαγγελματικὴ μόρφωσι δὲ δίνομε καμιά, τότε βλέπομε πόσο πίσω βρίσκεται ἡ λαϊκὴ μας παιδεία στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν ἀκόμα τὴν κρίνωμε ὅπως διόλου ἐξωτερικὰ. "Υστερ' ἀπ' αὐτὰ θὰ ἦταν βέβαια ἀστεῖο νὰ γυρεῦαμε μέτρα γιὰ τ' ἀνώμαλα παιδιὰ ἢ γιὰ τὴ μόρφωσι τῶν μεγάλων.

Μετὰ τὴ λαϊκὴ παιδεία ἔχομε τὴ μέση. Αὐτὴ εἶναι ἀποκλειστικὰ γενικὴ καὶ κλασικὴ. Κλασικὴ στ' ὄνομα, στὴ λέξι μονάχα. "Ἐχομε ἢ ἐξατάξια γυμνάσια ἢ τριτάξια ἑλληνικὰ, πὸν κύριον σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐτοιμάσουν γιὰ τὰ τετρατάξια γυμνάσια. "Ἐτσι ὁ μόνος δρόμος πὸν ἀνοίγεται στὸν ἀπόφοιτον τοῦ δημοτικοῦ εἶναι τὰ γενικὰ αὐτὰ σχολεῖα. Πολλὰ παιδιὰ σπρώχνονται σ' αὐτόν. Τὰ περισσότερα μόνον τελειώσουν τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, βγαίνουν στὴν κοινωνία χωρὶς καμιά προετοιμασίαν γιὰ τὴ ζωὴ. Τ' ἄλλα, ἐκτὸς αὐτὰ πὸν πᾶνε στὰ διδασκαλεῖα, πηγαίνουν ἀναγκαστικὰ στὰ γυμνά-

σια, στὸ δρόμον δηλαδὴ πὸν σὲ μᾶς φέρνει στὶς ἀνώτερες ἐπαγγελματικὰς σχολὰς. Ἀπὸ τὰ 151 γυμνάσια πραχτικὰ λύκεια εἶναι μόνον 12· ὅλα τ' ἄλλα εἶναι κλασικά. "Οσοὶ μένουσιν μὲ τὴ γυμνασιακὴ μονάχα μόρφωσι—καὶ εἶναι πάρα πολλοί—ἀσυναίσθητα ἔχουν ποτιστῆ μὲ τὴν περιφρόνησιν τῆς δουλειᾶς, καὶ βγαίνουν στὴ ζωὴ μὲ ψυχολογίαν καὶ μὲ προσόντα γιὰ ἐπαγγέλματα παρασιτικά. Οἱ ἄλλοι—καὶ εἶναι πολὺ περισσότεροι ἀπ' ὅσοι χρειάζονται—σπρώχνονται πάλιν στὸ ἀνώτερον δίπλωμα.

"Ἐτσι καταλαβαίνομε πὼς ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια ὅταν ἦρθαν βολικοὶ καιροί, τὸ ἀθηναϊκὸ Πανεπιστήμιον εἶχε δώδεκα χιλιάδες νέους, πὼς ἔβγαλε τόσους χημικοὺς πὸν οἱ περισσότεροὶ τοὺς μένουσιν ἄεργοι, πὼς ἂν δὲ σταματοῦσε μόνον τοῦ τὸ κακό, θὰ καταντοῦσε ἴσως στὸ τέλος νὰ ἔχομε τόσους δικηγόρους ὅσους καὶ ὑποθέσεις, καὶ οἱ γιατροὶ θὰ πλησίαζαν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀρρώστων! Ἡ σκληρὴ ὁμως ἀνάγκη τῆς ζωῆς, τὰ μεγάλα δίδακτρα, οἱ ἐξετάσεις καὶ ἄλλα σταμάτησαν ὡς ἓνα σημεῖον τὰ τελευταῖα χρόνια τὴν ὑπερπαραγωγὴν αὐτὴν ἀπὸ ἐπιστήμονες. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν τελευταῖαν τάξιν τῶν γυμνασίων ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ βγαίνουν κάθε χρόνον 4500—5000 νέοι, καὶ ἀπ' αὐτοὺς μόνον οἱ μισοὶ πηγαίνουν στὶς ἀνώτερες ἐπαγγελματικὰς σχολὰς ἢ στὶς τηλεγραφικὰς καὶ στὰ διδασκαλεῖα. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους, 2000—2500 νέους κάθε χρόνον, οἱ περισσότεροι ὅπως εἶναι προετοιμασμένοι θέλοντας καὶ μὴ κληροῦν τὸ δημόσιον προϋπολογισμὸν.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς παράλληλα μὲ τὰ γυμνάσια

άνοιξε τὴν τελευταία δεκαετία κι ἕνας ἄλλος δρόμος γιὰ ὅσους τελειώνουν τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα: οἱ μέσες ἐμπορικὲς σχολές. Κι αὐτὲς ὅμως εἶναι ἔτσι ὠργανωμένες καὶ τόσο πολλές—ὁ ἀριθμὸς τους σαράντα δύο—, πὺ οἱ περισσότεροι ἀπόφοιτοὶ τους μένουν χωρὶς δουλειά. Καὶ τὴν εἰκόνα αὐτὴ δὲν τὴν ἀλλάζουν βέβαια καὶ πολὺ οἱ δυὸ μέσες γεωργικὲς σχολές, οἱ δυὸ δασοκομικὲς, τὰ πέντε γεωργικὰ φροντιστήρια, οἱ δυὸ τηλεγραφικὲς σχολές, τὰ διδασκαλεῖα καὶ τὰ ἱεροδιδασκαλεῖα.

Ἄν θέλαμε νὰ μιλήσωμε μὲ ἀριθμούς: ὁ πληθυσμὸς μας κατὰ 58 ἑκατοστὰ εἶναι γεωργικὸς. Καὶ ὅμως κατώτερο γεωργικὸ κρατικὸ σχολεῖο δὲν ἔχομε κανένα, οὔτε καὶ ἄλλο μέσο σοβαρὸ γιὰ ἀπλὴ πραχτικὴ γεωργικὴ μόρφωση. Ἀπὸ τὶς 752 χιλιάδες παιδιὰ πὺ πηγαίνουν στὰ δημοτικὰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, μορφώνονται γιὰ τὴ γεωργία καὶ τὴ δασοκομία μονάχα 406 νέοι, κι αὐτοὶ στὶς δυὸ μέσες γεωργικὲς καὶ δασοκομικὲς σχολές καὶ στὰ γεωργικὰ φροντιστήρια. Ὁ πληθυσμὸς μας κατὰ τὰ 24 ἑκατοστὰ εἶναι βιομηχανικὸς καὶ βιοτεχνικὸς. Καὶ ὅμως βιομηχανικὸ καὶ βιοτεχνικὸ σχολεῖο κρατικὸ δὲν ἔχομε κανένα, οὔτε καὶ ἄλλο μέσο γιὰ σχετικὴ πραχτικὴ μόρφωση ἢ ἔστω καὶ γιὰ κάποια προπαρασκευὴ μόνο. Ἀπὸ τὶς 752 χιλιάδες παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δὲν ξέρομε ἂν περνοῦν τὰ 500 ὅσα παίρνουν κάποια ψίχουλα γιὰ τὴ δουλειά τους σὲ δυὸ τρία νυχτερινὰ σχολεῖα, κι αὐτὰ ἰδιωτικά. Γεωργία καὶ βιομηχανία εἶναι τὰ δυὸ κύρια παραγωγικὰ ἐπαγγέλματα τοῦ τόπου μας. Ἡ φροντίδα μας γι' αὐτὰ ὡς τώρα τουλά-

χιστο εἶναι μηδέν*. Ὁ πληθυσμὸς μας κατὰ 9 1)2 σταῖ ἑκατὸ εἶναι ἐμπορικὸς. Καὶ ὅμως κρατικὴ κατώτερη ἐμπορικὴ μόρφωση δὲ δίνομε καμιά, ἐνῶ ἀντίθετα μέσα ἐμπορικὰ σχολεῖα ἔχομε πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα χρειαζόμαστε. Ἀπὸ τὶς 783 χιλιάδες παιδιὰ τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης παιδείας μορφώνονται ἐπαγγελματικὰ μόνο 19,428, κι αὐτὸ πάλι μονάχα γιὰ μετρημένα μέσα καὶ ἀνώτερα ἐπαγγέλματα. Οἱ ἄλλες 763 χιλιάδες πετιοῦνται στὴν κοινωνία ἢ ὀλότελα ἀγράμματοι ἢ ἀπροετοίμαστοι γιὰ τὴ ζωὴ μὲ τὰ λίγα κολυβογράμματα τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ μὲ τὴν παραμόρφωση τῶν γυμνασίων.

Τέτοια εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς παιδείας μας, ἅμα τὴν κοιτάξωμε ὀλότελα ἐξωτερικὰ. Ἄν τώρα σὲ ὅσα εἶπαμε γιὰ τὴ μέση παιδεία προσθέσωμε ὅτι κι ἐδῶ τὰ περισσότερα σχολικὰ κτίρια εἶναι ἐλεεινὰ καὶ ὅτι στὶς μεγάλες πόλεις σὲ μιὰ στενόχωρη τάξη στριμώνονται συχνὰ 70 καὶ περισσότερα παιδιὰ, βλέπομε τὸ χάσμα πὺ μὰς χωρίζει ἀπὸ τὴ Γερμανία.

* *

Κι ἔρχεται τώρα φυσικὸ τὸ ἐρώτημα τί νὰ γίνη; Τὸ ξένο πρότυπο εἶναι ἐμπρὸς μας ζωντανό. Οἱ ξένοι

* Μόλις τὰ δυὸ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νὰ γίνεταί κάποια προκαταρκτικὴ ἐργασία μὲ τὴ γεωργικὴ μετεκπαίδευση τῶν δημοδιδασκάλων. Εἶναι βέβαια ἕνα δειλὸ, μικρὸ βῆμα, μὰ ἐπὶ τέλους κάτι εἶναι κι αὐτό, ἐμπρὸς στὴν ἀφροντισιὰ πὺ εἶχε δείξει ὡς τώρα ἡ πολιτεία.

ἔχουν σκεφτῆ καὶ γιὰ μᾶς. Λοιπὸν νὰ τοὺς μιμηθοῦμε, νὰ μεταφέρουμε καὶ στὸν τόπο μας ὅ,τι καλὸ ἔχουν καὶ μᾶς λείπει, ἀφοῦ πρῶτα τὸ προσαρμόσωμε στοὺς δικούς μας ὄρους.

Οἱ δυὸ ὅμως εἰκόνες ποὺ εἶδαμε ὡς τώρα εἶναι κάτι ἐξωτερικό. Ἄν κάποτε καὶ τὰ ἐξωτερικά ἐκφράζον κατὶ βαθύτερο, ψυχικό, μόλα ταῦτα μποροῦμε νὰ εἰποῦμε γενικὰ πὼς ἐδῶ ἢ προσεχτικῆ μεταφορὰ γίνεται, μπορεῖ νὰ γίνῃ. Ὅ,τι μάλιστα εἶναι ἀπὸ τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ, ὅπως π.χ. τὰ ἠλεκτρικὰ τράμ, ἐργοστάσια κ. ἄ., εὐκόλα μεταφέρονται. Καὶ στὴν παιδεία μας πολλὰ ἐξωτερικά μποροῦμε νὰ τὰ πάρουμε ἀπὸ τοὺς ξένους, καθὼς π.χ. τὰ σχολικὰ κτίρια, τὴν κοινωνικὴ πρόνοια γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν σχολείων, διδαχτικὰ ὄργανα, πίνακες, θρανία καὶ ἄλλα. Ἀκόμα καὶ στὴν ὀργάνωση τῶν σχολείων καὶ στὰ προγράμματά τους μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν πολὺ, φτάνει μόνο νὰ προσέξωμε μερικὲς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις. Αὐτὸ ἄλλωστε σὲ πολλὰ γίνεται ἀπὸ καιρὸ, καὶ τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια μὲ μεγαλύτερη κάπως ἔνταση. Ἔτσι ἡ ἐξωτερικὴ κατάσταση τῆς παιδείας μας σήμερα δὲν εἶναι ὅπως ἦταν ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια. Καὶ σχολεῖα ἀνθρωπινὰ χτίστηκαν καὶ χτίζονται τώρα περισσότερα, καὶ γιὰ ἔπιπλα καὶ διδαχτικὰ ὄργανα ἄρχισαν νὰ φροντίζουν, καὶ μεγαλύτερο εἶναι τὸ ποσοστὸ τῶν παιδιῶν ποὺ πᾶνε τώρα στὸ δημοτικὸ, καὶ οἱ δάσκαλοι βγαίνουν πιά ἀπὸ διδασκαλεῖα κ. ἄ. Τὸ χάσμα βέβαια ὑπάρχει, μὰ δὲ χρειάζεται καὶ πάρα πολὺς καιρὸς γιὰ νὰ διορθωθῆ σὲ πολλὰ ἡ σκοτεινὴ εἰκόνα ποὺ εἶδαμε. Φτά-

νει μόνο νὰ τὸ θέλουν ἀληθινὰ φωτισμένα ἄτομα καὶ ὀμάδες ὀργανωμένες, καὶ μὲ τὴν ἐπιμονὴ καὶ μὲ τὴ δουλειά, μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ διαφωτισμὸ, καὶ προπάντων μὲ τὴν ἰδέα τοῦ χρέους ποὺ ἔχομε ὅλοι στὴν κοινωνία θὰ μπορέσουν νὰ κινήσουν μὲ γρηγορώτερο ρυθμὸ τὸ κράτος καθὼς καὶ τὴν ἰδιωτικὴ καὶ κοινοτικὴ ἐνέργεια καὶ πρωτοβουλία.

Ἄοση σημασία ὅμως κι ἂν ἔχουν τὰ ἐξωτερικά αὐτὰ καὶ ἡ διόρθωσή τους, κι ἂν χτίσωμε παντοῦ σωστὰ παλάτια καὶ κλείσωμε σ' αὐτὰ ἔξη χρόνια ὅλα τὰ παιδιὰ, κι ἂν καταργήσωμε ὅλα τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ περιορίσωμε τὰ γυμνάσια σὲ ὅσα μᾶς χρειάζονται, κι ἂν αὐτὰ ποὺ θὰ μείνουν τὰ χωρίσωμε σὲ διάφορους τύπους καὶ ἰδρύσωμε καὶ σχολεῖα ἐπαγγελματικὰ ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς κοινωνίας, κι ἂν ἀκόμα ὅλα αὐτὰ ὑποθέσωμε πὼς μποροῦσαν νὰ γίνουν καὶ νὰ γίνουν γρήγορα, καὶ πάλι ἡ παιδεία μας στὸ βάθος, στὴν οὐσία τῆς δὲ θὰ καλυτέρευε καὶ πολὺ. Γιατὶ τὸ χάσμα ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ξένους εἶναι πολὺ βαθύτερο ἀπ' ὅ,τι δείχνει ἡ ἐξωτερικὴ εἰκόνα ποὺ εἶδαμε· εἶναι χάσμα ψυχικό.

* *

Ἄν κοιτάξωμε βαθύτερα τὴν εἰκόνα τῆς γερμανικῆς παιδείας, τότε θὰ ἰδοῦμε πὼς τὸ γερμανόπουλο στὸ δημοτικὸ τοῦ σχολεῖο θὰ μάθῃ, κοιτάζουν νὰ μάθῃ τὸν τόπο του μὲ τὸ φυσικὸ του πλοῦτο καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ του. Ἡ γῆ, τὸ χῶμα ὅπου ζῆ μὲ τὰ συστατικά του, μὲ τὰ ὄρυκτὰ καὶ τὰ φυτὰ ποὺ βλασταίνουν ἀπάνω σ' αὐτό, ἡ γεωγραφία καὶ ἡ ἱστορία του, ἡ

γλώσσα του και ὅ,τι ἐκφράζεται μ' αὐτή, ὅλα εἶναι μελετημένα ἀπὸ ἐργάτες πολλούς, μελετημένα ἀκόμα και σχετικὰ μὲ τὰ προβλήματα τὰ σχολικά. Ὁ δάσκαλος ἔχει πλῆθος βιβλία ἀπ' ὅπου μπορεῖ νὰ πάρῃ γνώσεις και γνώση, και τὸ παιδί πάλι ἔχει τὰ δικά του βιβλία, και αὐτὰ βγαλμένα ἀπὸ μελετημένη πείρα, οὐσιαστικὰ και σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο πού δουλεύει τὸ δικό του μυαλό. Κι ἀκόμα τὸ δημοτικὸ κοιτάζει νὰ δουλέψῃ τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ, πού παίρνοντάς το ἀργότερα τὸ συμπληρωματικὸ σχολεῖο γυρεύει νὰ τὸ προσανατολίσῃ ἢ και νὰ τὸ ἐτοιμάσῃ εἰδικώτερα για τὸ ἐπάγγελμά του, ἀκόμα και για τὴν κοινωνικὴ του ἀποστολή.

Στὴ μέση πάλι παιδεία ὅσοι θ' ἀκολουθήσουν τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τύπο τῶν σχολείων της, ἐξετάζουν και γνωρίζουν βαθύτερα και πλατύτερα τὸ φυσικὸ κόσμο και τὸν ἐθνικὸ τους πολιτισμὸ, και στηριγμένοι σ' αὐτὸν ἀπλώνονται και σὲ ἄλλους περασμένους ἢ και σύγχρονους πολιτισμούς. Και για νὰ περιοριστοῦμε σὲ κάτι πού μᾶς κάνει εὐκολώτερη τὴ σύγκριση μὲ τὰ δικά μας, στὰ κλασικά τους γυμνάσια μαθαίνουν πραγματικὰ τὴ λατινικὴ γλώσσα, καθὼς και τὴ γλώσσα τῶν δικῶν μας προγόνων και τὸν πλούσιο και βαθὺ πολιτισμὸ τους. Τὸν μαθαίνουν, γιατί τὸν κατέχουν οἱ δάσκαλοί τους, γιατί ζοῦν τὶς ἀξίες πού ἔχει δημιουργήσει, γιατί οἱ ἴδιοι ζοῦν μέσα στὸν ἐθνικὸ τους πολιτισμὸ, ἕναν πολιτισμὸ πού οἱ κλασικοὶ τοῦ ἔγιναν πηγὴ ζωῆς. Ἔτσι εἶναι πλῆθος τὰ βιβλία πού τὸν ἐρμηνεύουν και τὸν μετουσιώνουν, πλουσιώτατη και πολύτιμη πηγὴ για τὸ δάσκαλο και τὴ δουλειά του. Και τὸ σπουδαιότερο εἶναι

πού ἡ ψυχὴ και εἰδικώτερα τὸ μυαλὸ τῶν παιδιῶν δουλεύεται στὰ μέσα σχολεῖα ἔτσι, πού συνηθίζουν τὰ ἴδια νὰ δουλεύουν συστηματικὰ και εὐσυνείδητα.

Ἔστερ' ἀπ' αὐτὰ και τὴν πρώτη εἰκόνα πού εἶδαμε, θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς ἡ παιδεία στὸν τόπο αὐτὸν θὰ ἦταν σωστός παράδεισος και πὼς ὅλοι θὰ ἔμεναν εὐχαριστημένοι. Και ὅμως ἡ ἐπίκριση εἶναι γενικὴ και ἀυστηρότατη, τίποτα δὲν τὴν εὐχαριστεῖ, και μιὰ καθολικὴ ἀνησυχία συγκεντρώνεται σὲ τεράστια μορφωτικὴ προσπάθεια μὲ πλῆθος ἐργάτες, ἀπὸ τὸν πιὸ ταπεινὸ δημοδιδάσκαλο ὡς τὸν πιὸ βαθὺ ἐρευνητὴ. Δὲν εἶναι γερμανικὴ χώρα πού νὰ μὴν ἔχη ἕνα δύο ἢ και περισσότερα πειραματικὰ σχολεῖα, καμωμένα ἢ ἀπὸ κοινότητες ἢ ἀπὸ ὀμάδες και συλλόγους ἢ και ἄτομα, σχολεῖα ὅπου μελετοῦν τὸ παιδί και τ' ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ σχετικὰ μὲ τὰ σχολικά τους προβλήματα, ὅπου δοκιμάζουν νὰ βροῦν τὸν τρόπο πού θὰ τοὺς φέρῃ σ' ἕνα σχολεῖο καλύτερο ἀπὸ τὸ τωρινό. Κι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄμεση προσπάθεια στὴν πράξη ἔχομε τὴν ἴδια ἔνταση και ἀνησυχία στὴ θεωρητικὴ και πειραματικὴ ἔρευνα, ὄχι μόνο στὰ πανεπιστήμια, στὸ μέρος δηλαδή πού εἰδικὸ σκοπὸ ἔχει τὴν ἔρευνα αὐτή, παρὰ και σὲ εἰδικὰ ἐργαστήρια ὅπου δουλεύουν ἄνθρωποι ἄσχετοι μὲ τὸ πανεπιστήμιο.

*
*

Ὅταν ὅμως ἔρθωμε στὴν οὐσία τῆς δικῆς μας παιδείας και ρωτήσωμε πὼς μορφώνεται τὸ παιδί τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἢ μόνον ἀπόκριση πού μᾶς δίνουν τὰ πράγματα εἶναι ὅτι μόρφωση δὲν παίρνει καμιά.

Τὸ μόνο ποὺ μαθαίνει, ποὺ μπορεῖ νὰ μάθη—κι αὐτὸ τὰ τελευταῖα χρόνια—εἶναι κάπως νὰ διαβάζη, νὰ γράφῃ καὶ νὰ λογαριάζῃ. Τὸν τόπο του μὲ τὸ φυσικό του πλοῦτο καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ του δὲν τὰ μαθαίνει. Τὸ χῶμα ὅπου ζῆ, μὲ τὰ συστατικά καὶ τὰ φυτὰ του, ἢ γεωγραφία του, ἀκόμα καὶ ἡ νεώτερη ἱστορία του, τοῦ μένουν ἄγνωστα, γιατί τὰ περισσότερα εἶναι ἄγνωστα καὶ στὸ δάσκαλό του, καὶ στὸ δάσκαλο τοῦ δασκάλου του καὶ σ' ὄλους μας. Ἀμελέτητα ὄχι μόνο σχετικὰ μὲ τὰ σχολικά τους προβλήματα, παρὰ καὶ γενικά, ἄσχετα μ' αὐτά. Παιδικὴ καὶ δασκαλικὴ βιβλιοθήκη δὲν ὑπάρχει, ἐκτὸς ἀπὸ λίγα βιβλία, ποὺ τὰ περισσότερά τους, ἂν δὲν εἶναι μεταφράσεις, εἶναι ἀχρωμάτιστα καὶ πρόχειρα καὶ κοιτάζουν ν' ἀναπληρώσουν μὲ γενικότητες τὴ θετικὴ γνώση ποὺ μᾶς λείπει. Οὔτε μιὰ γεωγραφία τοῦ τόπου μας δὲν ἔχομε ἀκόμα οὔτε ἓνα γεωλογικὸ χάρτη.

Ἀμελέτητο ὅμως ἀκόμα ἀπὸ τοὺς δασκάλους μας εἶναι καὶ κάτι ἄλλο πῶς βασικό: ἡ ἀμεσώτερη ἔκφραση τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου, ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦμε. Στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Βερολίνου ἓνας καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἔκανε φροντιστήριο καὶ μιλοῦσε γιὰ τὴν ἐργασία. Ἦθελε νὰ δείξῃ πὼς ἀπὸ μιὰ φορὰ ἡ ἐργασία δὲν ἦταν καὶ πολὺ εὐχάριστη στὸν ἄνθρωπο, καὶ γιὰ παράδειγμα εἶπε πὼς στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα τὴν ἐργασία τὴν ἔλεγαν καὶ «πόνον». Στὸ ἀκροατήριον ἦταν καὶ τρεῖς νεοέλληνες. Ἐξαφνα γύρισε καὶ ρώτησε τὸν ἓνα: «ἔχετε τώρα κάτι παρόμοιο στὴ νεώτερη Ἑλλάδα, στὴ γλῶσσα σας;» Ὁ φοιτητὴς δὲν ἀποκρίθηκε. Ὁ

καθηγητὴς νόμισε πὼς δὲν κατάλαβε τὴν ἐρώτησή του, τὴν ξαναεἶπε, ρώτησε μὲ τὴ σειρὰ καὶ τοὺς ἄλλους δύο, ἀπὸ κανέναν ὅμως δὲν πῆρε ἀπάντηση καμιά. Παραξενεύτηκε καὶ εἶπε: «Μὰ δὲν ἔχετε μελετήσει, δὲν ξέρετε τὴ γλῶσσα Σας; Δὲν ἔχετε δηλαδὴ καταλάβει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό Σας; Κι ἔρχεστε δῶ νὰ μελετήσετε τοὺς ἄλλους;» Σταμάτησε γιὰ μιὰ στιγμὴ, καὶ ὕστερα σὰ νὰ μιλοῦσε μὲ τὸν ἑαυτό του, εἶπε: «Εἶναι ἀκόμα ἓνας δρόμος μακρινός!» * Ἔτσι ἐξήγησε ἓνας σοφὸς τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ εἶχε δίκιο. Γιατὶ ἡ γλῶσσα ποὺ μιλάει ἓνας λαὸς εἶναι ὅπως εἶπα ἡ ἀμεσώτερη ἔκφραση τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ψυχικὸς του κόσμος, τὸ πνεῦμα του, ὁ τρόπος ποὺ σκέπτεται καὶ αἰσθάνεται, ὁ τρόπος ποὺ ἀντικρῶζει τὴ ζωὴ, εἶναι ἡ ζωὴ του. Ἔτσι μελετώντας κανεὶς τὴ γλῶσσα του, μελετᾷ, γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, καὶ δουλεύοντάς τιν δουλεύει τὴν ψυχὴ του.

Ναί, ἀλλὰ τὸ κακὸ σταμάτησε πιά, νὰ ποὺ τὴν τελευταία δεκαετία βάλουμε τὴ γλῶσσα μας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο, τ' ἀναγνωστικά του γράφονται στὴ δημοτικὴ, αὐτὴ διαβάζουν καὶ αὐτὴ γράφουν τώρα τὰ μικρὰ παιδιὰ. Ἡ πρώτη βέβαια ἀρχὴ ἔγινε, ἔστω καὶ ἀργά, μὰ καλὰ καλὰ ἀκόμα δὲν εἶναι οὔτε καὶ ἀρχή. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀκόμα τύπος, ποὺ καὶ αὐτὸς ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις περιορίζεται μονάχα στὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον, ἐνῶ τὸ δημοτικὸ, τὴν ἐργασία του, τὴν ἐξουσιάζει καὶ τώρα

* Ἀπὸ ἀνακοίνωση τοῦ κ. Δανηλίδου.

τὸ ἴδιο πνεῦμα ποῦ ἦταν καὶ πρὶν. Ἔτσι τὰ παιδιά καὶ σήμερα ἀκόμα ὕστερα ἀπὸ ἕξη χρόνια δημοτικὸ οὔτε τῆ γλῶσσα τους δὲ μαθαίνουν ὅπως πρέπει.—Γιὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καλύτερα νὰ μὴ μιλήσωμε καθόλου.

Ὅταν ὁμως πᾶμε πρὸς ἀπάνω, στὰ γυμνάσια, ἐκεῖ τὸ κακὸ γίνεται μεγαλύτερο. Γιατὶ στὴ μέση παιδεία ἔχομε νὰ κάμωμε μὲ πλουσιώτερες ἔννοιες, μὲ τὴν αὐστηρή, τὴν πειθαρχημένη σκέψη, μὲ τὸ ἀνθισμα τοῦ λογικοῦ, τοῦ λόγου. Ὁ νέος χρειάζεται νὰ κοιτάξῃ βαθύτερα μέσα του καὶ γύρα του, νὰ γνωρίσῃ πρὸς βαθιὰ καὶ πρὸς πλατιά τὸ φυσικὸ καὶ ἠθικὸ κόσμον, νὰ γνωρίσῃ μεγάλους πολιτισμούς, σύγχρονους ἢ περασμένους. Πῶς ὁμως μπορεῖ νὰ γίνῃ τέτοια ἐργασία σὲ ἀνθρώπους καὶ ἀπ' ἀνθρώπους ποῦ δὲ στέκουν στὰ πόδια τους, ποῦ τοὺς ἔχουν κόψει σύρριζα τὸ δέντρο τῆς ζωῆς τους; Γιὰ πολλὰ χρόνια περιφρονώντας τὸν ἑαυτὸ μας χτίζαμε στὸν ἀέρα, καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ ἔχωμε κανένα φυσιολογικὸ ὠρίμασμα. Ἔτσι ὅ,τι γίνεται σήμερα στὰ γυμνάσιά μας, ἡ σκέψη, ἡ γνώση ποῦ δουλεύουν καὶ δίνουν δάσκαλοι καὶ διδασχικά, εἶναι γενικὰ ἀσχετὴ μὲ τὴ σκέψη τοῦ παιδιοῦ, μὲ τὴν ἐθνικὴ μας θὰ ἔλεγα σκέψη καὶ συνείδηση, δὲν εἶναι μιὰ φυσικὴ συνέχεια, ἢ φυσιολογικὴ τῆς ἐξέλιξης. Εἶναι κάτι συμβατικὸ, κατὰ προσέγγιση, ἄψυχο, μονάχα ἓνα σοβάτισμα ἐξωτερικόν. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν μπορεῖ βέβαια νὰ ἔχωμε καμιά βαθύτερη καλλιέργεια ψυχικὴ.

Καὶ ὅταν πάρωμε ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια προβλήματα τοῦ

γυμνασίου μας, πῶς δηλαδὴ ἀντικρούζουν ἐκεῖ οἱ νέοι τὸν κλασικὸ μας πολιτισμό, τὴν ἀπάντησιν τῆ βρίσκομε ὅλοι μέσα μας: Οἱ κλασικοὶ ἀντὶ ζωντανὴ πηγὴ μᾶς ἔγιναν σωστὸ μαρτύριο. Κι εἶναι μεγαλύτερο μαρτύριο γιὰ τοὺς δασκάλους των, ποῦ ἂν τύχῃ νὰ μὴν ξέρουν μιὰ ξένη γλῶσσα—κι αὐτὸ εἶναι ὁ κανόνας—δὲν ἔχουν ποῦ νὰ βροῦν κάποιο στήριγμα γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ νιώσουν ἓναν ἀπὸ τοὺς βαθύτερους καὶ πλουσιώτερους πολιτισμούς. Τὸ σπουδαιότερο στήριγμα, ἢ μελέτη τοῦ δικοῦ τους πολιτισμοῦ, ἢ αὐτογνωσία, τοὺς λείπει· τοὺς λείπει δηλαδὴ ἐκεῖνο ποῦ θὰ μπορούσε νὰ μετουσιώσῃ σὲ ἀξίες ζωντανῆς ἓναν πολιτισμό, ποῦ ἔχει μὲ τὸ δικὸ μας τόσα στοιχεῖα συγγενικὰ ἢ κοινὰ καὶ σὲ μορφή καὶ σὲ περιεχόμενον. Ἔτσι ἂν βγάλωμε λίγες, μετρημένες προσπάθειες, ἢ δασκαλικὴ βιβλιοθήκη, καὶ γενικώτερα ἢ ἑλληνικὴ εἶναι ἄδεια ἀπὸ μελέτες καὶ βιβλία δικὰ μας, σχετικὰ μὲ τὸ πνεῦμα, μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ τίς μεγάλες μορφὰς τῶν κλασικῶν. Κι ἔχει βέβαια βαρὺ καὶ σκληρὸ νόημα τὸ ρητὸ τοῦ Εὐαγγελίου «ὅστις ἔχει δοθήσεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ». Μὲ τέτοιους ὅρους δὲν εἶναι παράξενο ἂν οἱ νέοι μας βγαίνουν ἀπὸ τὰ γυμνάσια ὄχι ἀγράμματοι ἢ ὅπως μεταφράζεται ἢ ἀγραμματοσύνη αὐτὲς τίς μέρες: ἀνορθόγραφοι, ἀλλὰ ἀμόρφωτοι, δηλαδὴ ἀκαλλιέργητοι, καὶ τὸ χειρότερον: παραμορφωμένοι.

*
*

Κι ἂν ἀκόμα μᾶς ἔλειπαν πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ

ἐκεῖνα πού εἶδαμε στοὺς ξένους, κι ἂν εἶχαμε μονάχα τέσσερα χρόνια πραγματικὴ δημοτικὴ παιδεία, κι ἂν ὄλα τὰ μέσα σχολεῖα μας ἦταν μόνο κλασικά, πάλι τὸ κακὸ θάταν μικρό, φτάνει μόνο ἢ μόρφωσή μας νὰ ἦταν φυσικὴ, νὰ στηριζόταν στὴ ζωὴ μας. Μὰ τὸ κακὸ εἶναι πὸν δὲν πατοῦμε στερεὰ στὰ δικὰ μας πόδια, πὸν ἀφήσαμε τὴ ζωὴ μας, τὴ συνείδησή μας ἀμελέτητη καὶ ἀδούλευτη, δηλαδὴ φτωγὴ, φτωχότατη. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ βαθύτερο, τὸ ἀληθινὸ χάσμα πὸν μᾶς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ξένους, ὅπως κι ἀπὸ τοὺς κλασικούς. Κι ἐδῶ στὸ ἐρώτημα «τί νὰ γίνης;» δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ ἡ ἴδια ἀπόκριση πὸν δόθηκε καὶ πρὶν: νὰ πάρουμε, νὰ μεταφέρουμε ἀπὸ τοὺς ξένους ὅ,τι καλὸ ἔχουν καὶ μᾶς λείπει. Γιατὶ πῶς νὰ μεταφέρουμε τὴ μελέτη τοῦ ἑαυτοῦ μας, τῆς ψυχῆς μας, τοῦ τόπου μας; Ψυχικὴ καλλιέργεια δὲν ἔρχεται ἀπ' ἔξω οὔτε γίνεται κι ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, παρὰ πρέπει νὰ ἔρθῃ ἀπὸ μέσα μας, νὰ ὀριμάσῃ μὲ τὸν καιρὸ, νὰ πηγᾶσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας. Εἶναι ἔργο δικό μας καὶ μόνο δικό μας.

Εἶναι βέβαια σκληρὸ, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλλοῶς. Πρέπει νὰ γίνουμε πάλι ἀπλοὶ, φυσικοὶ, ζωντανοὶ ἄνθρωποι. Καὶ χρειάζεται κόπος κι ἀγῶνας γι' αὐτό. Γιατὶ παιδιὰ ἀκόμα εἶχαμε μακρύνει ἀπὸ τὸ φυσικό μας. Νομίσουμε πῶς μεγαλώσαμε, ἐνῶ πραγματικὰ εἶχαμε βάλει ξυλοπόδαρα. Ἔτσι ἂν θέλωμε νὰ ξαναγυρίσωμε στὴ φύση, ἀναγκαστικὰ θὰ πᾶμε στὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου παραστρατήσαμε, δηλαδὴ θὰ γίνουμε πάλι παιδιὰ. Καὶ μάλιστα παιδιὰ στὰ πρῶτα βήματά

τους. Ἔτσι μονάχα θὰ πατήσωμε στερεὰ στὴ γῆ. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ τραγωδία τοῦ πολιτισμοῦ μας. Μικρὰ παιδιὰ σ' ἐποχὴ πὸν ὁ βαθύς, ὁ πλούσιος καὶ ὁ πολυπλοκος πολιτισμὸς γύρω μας θέλει ἀντρίκια ψυχὴ καὶ μυαλὸ δουλεμένο. Κι ὅμως ἔτσι μονάχα μποροῦμε νὰ τὸν ἀντικρύσωμε μὲ πραγματικὴ ὠφέλεια. Τὸ δίλημμα εἶναι τραγικόν: ἢ θὰ φοροῦμε ξυλοπόδαρα καὶ θὰ παίζουμε τὸ μεγάλο χωρὶς νὰ ζοῦμε ἀληθινὰ καὶ πάντα μὲ τὸν κίνδυνο νὰ τσακιστοῦμε ἀπὸ τὸ ψεύτικο ὕψος μας, ἢ θὰ ξαναγίνουμε παιδιὰ, ἀλλὰ φυσικὰ καὶ ζωντανὰ. Εἶναι ὁ μόνος δρόμος. Ἔνας δρόμος ἀλήθεια πολὺ μακρινός. Ἀλλὰ δὲν ἔχει ἄλλον.

Κήρυγμα λοιπὸν ἀπαισιοδοξίας; Κάθε ἄλλο. Ὁποῖος γνώρισε τὸ λαόν, τὴν ἱστορία του καὶ τὴν ψυχοσύστασή του, ὅποιος γνώρισε τὰ παιδιὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταυρώσῃ μοιρολατρικὰ τὰ χέρια του. Γιατὶ ἔμπρός του ξανοίγει ἕνα μέλλον φωτεινόν. Αὐτογνωσία δὲ θὰ εἰπῆ ἀπαισιοδοξία παρὰ βάση στερεή, ἀφετηρία σωστή. Καὶ χωρὶς αὐτὴ προκοπὴ δὲ γίνεται καμιά.

Πρέπει ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Μᾶς λείπουν οἱ προϋποθέσεις, τὰ θεμέλια. Θὰ τὰ στήσωμε μόνοι μας. Οἱ ξένοι σ' ἕνα προπάντων θὰ μᾶς βοηθήσουν: θὰ μᾶς δείξουν τὴ μέθοδο, τὸ δρόμο, θὰ μᾶς δώσουν τὸ ζωντανὸ παράδειγμα. Ἡ δουλειὰ ὅμως πρέπει νὰ γίνῃ ἀπάνω στὰ δικὰ μας πράγματα κι ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, ἀπὸ τὸν καθένα χωριστὰ κι ἀπ' ὅλους μαζί. Μὲ ἀγάπη καὶ ὑπομονὴ πρέπει νὰ σκύψουμε ἀπάνω στὴ δικὴ μας πραγματικόν-

τητα και να τη δουλέψουμε, όσο μικρή και ταπεινή κι αν είναι. Μελετώντας και δουλεύοντας τη γλώσσα μας και τον ψυχικό κόσμο που εκφράζει, μελετώντας τον τόπο μας και τον πολιτισμό του σε όλες του τις εκδηλώσεις, βαθαίνομε τον εαυτό μας και στήνομε τὰ θεμέλια μιᾶς ζωῆς πραγματικῆς. Δημιουργοῦμε ἔτσι τοὺς ὅρους που μᾶς εἶναι ἀπαραίτητοι για νὰ ἔρθωμε σὲ ζωντανὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ξένους και μὲ τοὺς προγόνους μας. Τότε ὁ ἀνώτερος πολιτισμὸς τους θὰ γίνη και για μᾶς ἀληθινὴ εὐλογία.

Βέβαια κάποιες προσπάθειες ἔχουν ἀρχίσει ἀπὸ καιρό, ἀπὸ χρόνια παλιά, κι ὡς σήμερα δὲν ἔλειψαν ποτέ, ὅσο σκόρπιες κι ἀραιές κι ἄν ἦταν. Μὰ ὅ,τι ἔγινε και γίνεται εἶναι μονάχα ἀρχή, κι ὅ,τι μένει εἶναι ἔργο ὀλόκληρο για τὴ δική μας και τὴ δική Σας και γι' ἄλλες ἀκόμα γενιές, ἔργο που χρειάζεται ἐργάτες πολλοὺς και πιστοὺς ἀπὸ τὸ δάσκαλο τοῦ χωριοῦ ὡς τὸν φοιτητὴ τοῦ Πανεπιστημίου και τὸν καθηγητὴ του. Σὲ τέτοιο ἔργο σπουδαιότατη σημασία παίρνει ἓνα ἀνώτατο ἐκπαιδευτικὸ ἴδρυμα ὅπως εἶναι τὸ Πανεπιστήμιο, ἂν θέλη νὰ ναι κέντρο πνευματικὸ, νὰ μορφώνη και νὰ κατευθύνη τὴ σκέψη, ἀκόμα και τὴ ζωὴ ἐνὸς τόπου. Και στὸ κέντρο αὐτὸ βαρύτερη γίνεται ἡ ἀποστολὴ μιᾶς νέας φιλοσοφικῆς σχολῆς. Πρῶτα γιατί τὰ θέματα που μελετᾶ εἶναι ἀπὸ τὸν ἠθικό, τὸν ιστορικοφιλολογικὸ και γλωσσικὸ κόσμο, και τὸ γενικὸ και ἰδιαίτερα τὸ δικὸ μας. Ὁ κόσμος ὅμως αὐτὸς εἶναι ἡ ψυχικὴ μας ζωὴ, περασμένη

και τωρινή, μιὰ ζωὴ που ὅπως εἶπα καιρὸ τώρα παραστράτησε κι ἔμεινε ἀδούλευτη. Και ὕστερα γιατί αὐτὴ προπάντων ἔχει νὰ μορφώση τὸ προσωπικὸ τῆς μέσης παιδείας και στὸ χέρι της εἶναι ἂν ἡ μέση παιδεία και γενικὰ ἡ παιδεία μας θὰ προκόψη ἢ ὄχι.

Σκοπὸς μου βέβαια ἐδῶ δὲν εἶναι νὰ περιγράψω πῶς ἐγὼ τοῦλάχιστο βλέπω τὸ ἔργο τῆς φιλοσοφικῆς Σχολῆς, ἓνα ἔργο που ἄρχισε κιόλας νὰ γίνεται. Δυὸ μόνο σημεία θέλω νὰ τονίσω σχετικὰ μὲ τὴ σημασία του. Τὸ πρῶτο βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀντίληψη πὼς ὁ τόπος μας πρέπει νὰ στραφῆ ἀπὸ τὰ λόγια στὰ πράγματα, στὴ θετικὴ δουλειὰ και σκέψη, στὸ θετικισμό. Τὴ στροφή αὐτὴ τὴ γυρεύουν ὅλοι, ἀλλὰ μπορούμε κάθε μέρα νὰ καταπιανόμαστε μὲ τὰ πιὸ χεροπιαστὰ πράγματα, κι ὅμως θετικὸ μυαλὸ δὲ θὰ μορφώσωμε ποτέ μας, ὅσο τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας δὲ βλέπουν ἢ βλέπουν στραβά. Τὸ δεύτερο σημεῖο εἶναι ἡ σχέση μας μὲ τοὺς κλασικοὺς. Πολλοὶ φοβοῦνται πὼς κόβομε κάθε δεσμὸ μαζὶ τους. Πὼς κάτι κόβεται, εἶναι ἀλήθεια. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἡ ψεύτικη ἐξωτερικὴ σχέση που εἶχαν εἰδωλα ἀνθρώπων μὲ παγωμένα πτώματα μεγάλων. Ἀλλὰ τὴ θέση τοῦ ψευτοκλασικισμοῦ πορεῖ και πρέπει νὰ τὴν πάρη ἓνας σωστὸς νεοκλασικισμὸς. Αὐτὸς ὅμως θ' ἀναστηθῆ μονάχα, ὅταν ἡ σχέση μας μὲ τοὺς κλασικοὺς γίνη σχέση ζωντανῶν ἀνθρώπων μὲ ἀνθρώπους που ἔζησαν ἀλλοτε ἀληθινὰ, κι ἔπλασαν ἓναν πολιτισμὸ που πάντα λαχταρᾷ μέσα του μιὰ βαθύτερη ζωὴ.

Μέσα στὸ πλαίσιο πὸν ζωγράφισα παραπάνω, βρῖσκει τὴ θέση της καὶ ἡ ἔδρα τῆς παιδαγωγικῆς. Καὶ στὸ δικό της κύκλο πρέπει νὰ γίνῃ δουλειὰ μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ τὸν ἴδιο σκοπό. Δουλειὰ δηλαδὴ πὸν θὰ βοηθήσῃ γιὰ νὰ μικρύνῃ τὸ ψυχικὸ χάσμα πὸν μᾶς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὁ εἰδικώτερος σκοπὸς της εἶνε διπλός: ἐπιστημονικὸς καὶ πραχτικὸς. Νὰ γίνῃ ἓνα κέντρο γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴν παιδαγωγικὴν ἔρευνα. Ἐνα κέντρο πὸν κύριο ἔργο του θὰ εἶναι νὰ ἐρευνηθοῦν σὲ θεωρία καὶ πράξι τὰ δικά μας σχολικὰ ζητήματα, καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα οἱ βάσεις γιὰ μιὰ σωστὴ παιδεία. Ἐκεῖ θὰ γίνῃ προσπάθεια νὰ μορφωθοῦν γιὰ μιὰ τέτοια ἐργασία καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς μαθητές μας θὰ τύχαινε νὰ ἔχουν ξεχωριστὴ κλίση γι' αὐτὴ. Εἶπα σὲ θεωρία καὶ πράξι, γιὰτὶ πολλὰ ζητήματα χρειάζονται τὴ δοκιμὴ στὴν πράξι καὶ σὲ πολλὰ ἢ ἀπορία πηγάζει ἀπὸ τὴ φωτισμένη πεῖρα. Κι αὐτὴ μπορεῖ νὰ μᾶς τὴ δώσῃ μονάχα ἓνα δικό μας πειραματικὸν σχολεῖο. Ἐνα τέτοιο σχολεῖο εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ καὶ θὰ γίνῃ καὶ γιὰ ἄλλο ἀκόμα λόγο πραχτικόν. Γιὰτὶ τὰ ἐννιά δέκατα ἀπὸ τοὺς νέους πὸν σπουδάζουν στὴ φιλοσοφικὴ σχολή, θὰ πάρουν ἀργότερα τὸ δασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ πρέπει νὰ ἐτοιμαστοῦν ἔτσι, πὸν νὰ κάνουν τὴ δουλειὰ τους ὅσο γίνεται καλύτερα. Ἡ καλύτερη ὁμως ἐτοιμασία γι' αὐτὸ εἶναι ἡ θεωρία συνδυασμένη μὲ τὴν πράξι.

Ἔτσι τὸ ἔργο τῆς παιδαγωγικῆς—ὅταν μάλιστα συλλογιστοῦμε καὶ τὴ μεγάλη εἰδίκευση καὶ ἔκταση πὸν ἔχουν πάρεϊ διάφοροι κλάδοι της—γίνεται πολυσύνθετο καὶ χρειάζεται καὶ ἄλλες δυνάμεις. Μὲ τὸν καιρὸ

θὰ ἔρθουν καὶ οἱ δυνάμεις αὐτές, μὰ γιὰ τώρα τὸ κύριο εἶναι νὰ γίνῃ ἡ ἀρχή. Καὶ νὰ γίνῃ στὴν κατεύθυνση πὸν μᾶς χρειάζεται. Δηλαδὴ ν' ἀρχίσωμε ἢ νὰ ἐξακολουθήσωμε νὰ δουλεύωμε τὶς προϋποθέσεις, τὰ πρῶτα πρῶτα θεμέλια γιὰ ἓνα σχολεῖο μορφωτικόν, δικό μας. Εἶναι ὁ μόνος δρόμος γιὰ κάθε νεοέλληνα ἐκπαιδευτικόν.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοί, εἴτε στὸ πανεπιστήμιο εἴτε καὶ σὲ ἄλλα αὐτόνομα κέντρα, θὰ βοηθήσουν μαζί μὲ τόσους ἄλλους ἐκπολιτιστικούς παράγοντες γιὰ ναρθῇ μιὰ μέρα ἡ κάθαρση στὴν τραγωδία τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἡ κάθαρση αὐτὴ εἶναι ἡ βαθύτερη ἀνάγκη τῆς ζωῆς μας, ἀνάγκη ἀτομικὴ καὶ ὁμαδική. Ἀνάγκη καὶ χρέος ὄχι μόνον τῆς μεγάλης γενιᾶς, καὶ μάλιστα τῆς γενιᾶς πὸν δουλεῖ σ' ἓνα ἀνώτατο ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα, ἀλλὰ καὶ τῆς νέας, καὶ πῶ πολλὴ τῆς νέας πὸν μορφώνεται σ' αὐτό.

Τέτοια ὁμως ἀνάγκη μόνον μὲ δουλειὰν μποροῦμε νὰ τὴν ἀντικρῦσωμε. Δουλειὰ ἀπὸ τὸν καθένα χωριστὰ καὶ ἀπ' ὅλους μαζί. Ἀλλὰ δουλειὰ δὲ σημαίνει ἀνεργὸ χέρι καὶ λόγια μεγάλα ἢ πόθους μονάχα, παρὰ στρώσιμο στὸ σκαμνί, σύστημα, συνέχεια καὶ συνέπεια, εὐσυνειδησία. Κι ὅταν πάλι λέω «ἀπ' ὅλους μαζί», δὲ θέλω νὰ εἰπῶ ὁμαδικὰ κινήματα ὀλότελα ἐξωτερικά, ὅπου τὸ ἄτομο μένοντας ἀνεργὸ καὶ ἀδιόρθωτο κοιτάζει νὰ διορθώσῃ τοὺς ἄλλους. Ὅμαδικὰ κινήματα πὸν προβάλλουν ἀπαιτήσεις καὶ ἐπιβάλλουν καθήκοντα στοὺς ἄλλους μονάχα, σὲ ὁμάδες, σὲ ἄτομα ἢ καὶ σὲ καταστάσεις, ἐνῶ γιὰ τὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ μέλη τους ἀναγνωρίζουν μόνον δικαιώματα. Μιὰ ἀτμοσφαιρὰ βαριά

ἀπὸ τὸ χρέος, ἓνα χρέος κοινό, πὸν τὸ ζῆ ὁμως τὸ κάθε ἄτομο πρῶτα στὴ ζωὴ του καὶ δουλεύει γιὰ νὰ κάμη τὸ ἔργο του ὅσο γίνεται καλύτερο, γιὰ νὰ ἐτοιμάσῃ δηλαδή ἓνα καλύτερο μέλλον. Μιὰ ἀτμοσφαιρα πὸν πηγάζοντας ἀπὸ τὴ βαθύτερη ἀνάγκη τῆς ζωῆς μας κι ἀπὸ τὸ ἄτομο ἀγκαλιάζει καὶ δημιουργεῖ τὴν ομάδα. Ἐκεῖ μέσα κι ὁ πιὸ ταπεινὸς δουλευτῆς εἶναι πολῦτιμος.

Σωστὴ δουλειὰ καὶ αὐτογνωσία εἶναι οἱ βασικοὶ ὄροι γιὰ τὴν ἀτομικὴ καὶ τὴν ὀμαδικὴ προκοπή. Ἄπ' ὅσα ὁμως εἶπα φάνηκε καθαρὰ πὸς μὲ τὸν ὄρο αὐτογνωσία δὲν ἐννοῶ νὰ στήσωμε κινέζικα τεῖχη γύρω στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀποκλείσωμε τὴν ξένη ἐκπολιτιστικὴ κίνηση, καὶ πολὺ λιγώτερο τὴν ἐκπαιδευτικὴ. Ἡ πεῖρα καὶ ἡ σκέψη λαῶν πιὸ προχωρημένων θὰ μᾶς εἶναι πολυτιμότερη, κι ἔχει σὲ πολλὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ, ἀκόμα καὶ στὴν ψυχικὴ μας ἐξέλιξη. Φτάνει μόνον νὰ μὴ μᾶς παραστρατίξῃ ἀπὸ τὸ δρόμο μας καὶ τὸ φυσικὸ μας.

Τελειώνω μ' ἓνα παράδειγμα πὸν τὸ παίρνω ἀπὸ τὴν ἱστορία μας. Τέτοια παραδείγματα ἔχει πολλὰ καὶ ἡ δικὴ μας καὶ ἡ ξένη ἱστορία. Μᾶς φτάνει ἓνα γιὰ νὰ δείξῃ ἀκόμα πιὸ καθαρὰ ὅ,τι εἶπα. Μᾶς τὸ δίνουν στὴν Ἀκρόπολη οἱ αἴθουσες τοῦ μουσείου τῆς μὲ τις περίφημες κόρες. Ἐκεῖ παρακολουθοῦμε τοὺς ἀττικοὺς τεχνῖτες ἀπὸ τὰ πρῶτα τοὺς βήματα ὡς τὴ μεγάλη ἐποχὴ. Τοὺς βλέπομε ν' ἀγωνίζονται μὲ τὸ μάρμαρο καὶ πολὺ ἀργὰ μὰ σταθερὰ νὰ ὑποτάσσουν ὀλοένα περισσότερο τὴ σκληρὴ ὕλη. Τὰ ἔργα τοὺς ἀκόμα εἶναι χοντροπε-

λεκημένα, μέσα τοὺς ὁμως ἀρχίζει νὰ ξεχωρίζῃ ἡ ἀττικὴ ψυχὴ. Εἶναι κάτι ἀπλό, γερὸ καὶ στέρεο. Ἐξαφνα ὁμως μονομιᾶς προβάλλει ἓνας νέος κόσμος ὀλότελα ξένος. Πλήθος κόρες μὲ τεχνικὴ πολὺ πιὸ προχωρημένη καὶ μὲ ἄλλη ψυχὴ κουβαλιοῦνται ἀπ' ἔξω. Μιὰ ψυχὴ ἀνάβαθη, γυρισμένη ὀλόκληρη στὴν κοκεταρία, σ' ἓνα προσποιημένο χαμόγελο καὶ σὲ ροῦχα καὶ στολίδια πλουσιώτατα. Ἐξωτερικὰ κομψές, μὲ παραμελημένο ὁμως σῶμα καὶ ἔκφραση δὲν ἔχουν καμιὰ ἐσωτερικότητα κι αἰσθησι τοῦ περιτοῦ. Κουβαλήθηκαν δὲν ξέρω γιὰ ποιοὺς λόγους ἐξωτερικοὺς ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν νησιῶν τῆς.

Οἱ ντόπιοι τεχνῖτες γιὰ κάμποσον καιρὸ στέκουν σὰ ζαλισμένοι ἀπὸ τὴν ὀρμητικὴ αὐτὴ ἐπέλαση τοῦ ξένου πολιτισμοῦ μὲ τὴ φανταχτερὴ καὶ τὴν καλοδουλεμένη του πολυτέλεια. Εἶναι μάλιστα μερικοὶ πὸν χωρὶς καμιὰ ἀντίσταση δέχτηκαν κιόλας τὴ νεοφερμένη πρόοδο καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τὸ καμαρώνομε σὲ δυὸ τρία τέτοια ἔργα πὸν ἔτυχε νὰ σωθοῦν. Μιὰ κόρη π.χ. πὸν τὸ κεφάλι τῆς εἶναι τετράγωνο σὰν τοῦ Μοσχοφόρου, ἀγωνίζεται νὰ συμμαζέψῃ τὰ βαριὰ ροῦχα τῆς μὲ τὴ χάρη τῆς ἰωνικῆς κοπέλας. Μᾶς θυμίζει βλαχοπούλα πὸν ἓνα πρῶτὴ τὴ στόλισαν μὲ παρισινὸ φόρεμα καὶ καπέλο, ὅπως μᾶς θυμίζει ἀκόμα καὶ πολλὰ νεοελληνικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς μας.

Κοντὰ ὁμως στὴν τέτοια ἐξωτερικὴ μίμηση βλέπομε τοὺς ἄλλους ἀττικοὺς τεχνῖτες νὰ καταχτοῦν σιγὰ σιγὰ τὴν προχωρημένη τεχνικὴ τῶν ξένων, νὰ παίρνουν ἀπ' αὐτοὺς ὅ,τι τοὺς χρειάζεται καὶ τοὺς ταιριάζει,

νά τὸ δουλεύουν, νά τὸ κάνουν δικό τους, καὶ μὲ τὴν ξένη βοήθεια ν' ἀνεβαίνουν τὸ δικό τους δρόμο βαθαίνοντας τὸ φυσικό τους. Ἔτσι σὲ λίγα χρόνια οἱ κόρες τῆς Ἀττικῆς ὑψώνονται ἐμπρὸς μας μὲ χάρη καὶ εὐγένεια πραγματική, λιτὲς καὶ μὲ ἤρεμο ψυχικὸ βάθος. Εἶναι σὰν τὸ φυτό ποὺ βλάστησε ἀβίαστα μέσα ἀπὸ τὴν ἀττικὴ γῆ. Τὸ ἴδιο σταθερὰ ὑποτάσσουν ἀργότερα καὶ ἄλλη ἐπίδραση, τὴ δωρικὴ, γιὰ νὰ ἐτοιμάσουν καὶ ν' ἀνοίξουν τέλος τὴν ἐποχὴ τῆς φειδιακῆς τέχνης. *

Οἱ ἀττικοὶ τεχνῖτες μᾶς δείχνουν τὸ σωστὸ δρόμο. Νὰ ξαναγυρίσωμε στὸ φυσικό μας καὶ νὰ τὸ δουλέψωμε. Νὰ γίνωμε πάλι ζωντανοὶ ὀργανισμοί. Καὶ τότε, καὶ μόνο τότε θὰ μπορέση καὶ ὁ τόπος μας νὰ ζήση κάποτε μιὰ ἀνώτερη ζωὴ, δηλαδή νὰ δημιουργήση πολιτισμὸ ἀληθινό.

Θεσσαλονίκη Φεβρουάριος 1929

---

* Πρβλ. Γ. Σωτηριάδη: «Ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὸ Μουσεῖον αὐτῆς»
ἘΑΦ. 1921.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε
ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ-ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Ε.Σ.Μ.Υ.)
ΑΡΧΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ &
ΠΑΙΔ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.-Β.Α.Κ.Η.)
ΑΡΙΘΜ. ΕΙΣΑΓ. .... 4653 .....
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. .... 5-5-2011 .....
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. ΔΕΥ. .... 3729 ΔΕΠ .....

... you will empty

39